

İstanbul'a Göç ve Çalışma Hayatına İntibak Araştırması

Doç. Dr. Oğuz Arı - Doç. Dr. C. O. Tütengil

I. GİRİŞ VE TEMEL GÖRÜŞLER

Nüfusun büyük çoğunluğunun tarım kesiminde çalıştığı az gelişmiş ülkelerde bir yandan kırsal nüfus şehirlere doğru göç etmekte, öte yandan büyük şehirler nüfus çeken merkezlerin başında gelmektedir. Söz konusu ettiğimiz olay, Türkiye bakımından İstanbul şehrinin özellikle karşımıza çıkarmaktadır. Bunda İstanbul şehrinin bir başkent olarak tarihimizde oynadığı rol ve sahip bulunduğu maddî ve manevî zenginlikler kadar, Anadolu insanı arasında çok yaygın olan «taşı toprağı altın» efsanesi de ağır basmaktadır. Öte yandan, Türkiye'nin büyük bir sanayi merkezi oluşu da, çalışma hayatına intibak konusunu araştırmak için İstanbul'u yeniden ön plâna çıkarmaktadır. Bunun içindir ki, Türkiye'de köyden şehre göç olayını, sebepleri ve neticeleri bakımından incelemek arzusunda bulunan bizler, işe İstanbul'dan başlamayı yerinde bulduk. «İstanbul'a göç ve çalışma hayatına intibak araştırması» Türkiye'nin çok aktüel olan bir sorununa belli bir açıdan yaklaşma denemesi olarak nitelenebilir.

Türkiye için yalnız aktüel olmakla kalmayıp neticeleri bakımından düşündürücü de olan köyden şehre göç olayının sosyal, ekonomik ve kültürel yönleri mevcuttur. İstanbul açısından ele alınan araştırmada, olayı doğuran faktörlerle birlikte şehirde çalışmaya alışmanın ortaya çıkardığı sorunlar da birlikte incelenmiştir. Böylece, olay bütünü ile ele alındığı gibi geçerli koşullar içinde ortak bir gelişme şeması çizmemiz de mümkün olabilmektedir.

Bize kalırsa, ele alınan konunun önemini artıran hususlar arasında şunları sayabiliriz:

- a) Nüfus artışı ve tarım düzeni ile olayın ilgisi.
- b) Köy/Şehir yaşayış biçiminin çeşitli açılardan farklılığı.
- c) Köyden gelenler için şehir hayatına intibakta ortaya çıkan başlıca meselelerin tespiti.
- ç) Şehirde, özellikle sanayi kesiminde ve hizmetlerde iş bulanların şehre devamlı olarak yerleşme eğilimleri.
- d) Büyük şehre yerleşmede hangi faktörlerin ağır bastığı.

Türkiye'nin en büyük şehri olduğu kadar hızlı nüfus artışı gösteren yerlerden de biri olan İstanbul, nüfusu 100.000'i aşan öteki büyük şehirlerimizle birlikte köyden şehre göç olayının bir başka yanına ilgimizi çekmelidir. 1945 yılında nüfusu 100.000'in üstünde olan 3 büyük şehrimizde, 10.000 nüfus ölçüsüne göre, şehirli nüfusumuzun % 38.5'i oturuyordu. 1965 yılında büyük şehir sayısı 14, buralarda oturanlar ise şehirli nüfusumuzun % 53.2'si olmuştur. Dr. Jurkat'ın 1985 için ileri sürdüğü tahminlere göre büyük şehir sayısı 52'ye, buralarda oturanların toplam şehirli nüfus içindeki oranı da % 75.2'ye varacaktır. Bu tahmindeki mübalâğa payı hesaba katılsa bile, dengesiz bir şehir büyümesi bulunduğu meydandadır.

Görüldüğü gibi, köyden şehre göç olayı içinde İstanbul çeşitli bakımlardan önemli bir yer almaktadır. İstanbul'a yönelen göçlerin sebepleri ve neticeleri bilinmeden şehrin gelecekteki gelişme çizgisini tayin etmek, başta konut meselesi olmak üzere türlü ihtiyaçları ve kamu hizmetlerini karşılamak mümkün olamaz. Bunun için de İstanbul'a göç olayının birbirini tamamlayan araştırmalara konu olması gerekir.

Şimdi araştırmanın dayandığı görüşler üzerinde duralım:

Hoselitz'e göre gelişen Asya ülkelerinde kırılık bölgelerden şehirlere göç şu faktörlerin tesiriyle meydana gelmektedir:

- a) Köyün itişinin etkisi şehrin çekişinin etkisinden fazladır.
- b) Köyün itışı, bir kimsenin hayatını kazanırken karşılaştığı zorlukların gittikçe artması ile ilgilidir.
- c) Şehre göçe, siyasî emniyetsizlik veya eşkiyaların zorlayışı da tesir eder.

- d) Ekili toprakların sınırlı olması artan nüfusun ihtiyacını karşılayamaz ve onun için şehirlere göç başlar. O bakımdan açık veya gizli işsizlik göçlere yol açar.¹

Breese de gelişen ülkelerde köylerden şehirlere göçü incelerken aynı sebepler üzerinde durmakta ve köyün itişinin daha önemli olduğunu belirtmektedir². Moore ve Feldman köylerden şehirlere göçün uzun dönemde hayat standardının yükselmesine tesir edeceğini kabul etmekle beraber, kısa dönemde göç edenleri şehirde birçok güçlüklerin beklediğini belirtmektedirler³. Görüldüğü gibi bu nevi göç, bazı iktisadî güçlüklerin neticesi köylerden şehirlere akın olarak ele alınmakta ve incelenmektedir. Gelişen ülkelerde şehirlere göçün daha önce yerleşmiş olan akrabaların ve şehirin çekişinin sağladığı imkânların tesiriyle meydana geldiği belirtilmişse de, bu faktörün tek başına tesirli olmaktan çok, köyün itişine yardımcı olacağını kabul etmek doğrudur. Bununla beraber, iktisadî zaruretler neticesinde ortaya çıkmayan, yani köy-şehir farkının köyler lehine olduğu göçlerin sebeplerini ileride incelemek faydalı olacaktır. Göçe tesir eden diğer faktörler olarak dünya görüşünün gelişmesinin, askerlik yapmış olmanın rolünü Breese belirtmiştir⁴. Anketimizde, dünya görüşünün gelişmesi ile ilgili olarak tahsil üzerinde durduk. Ancak şehirde yerleşmenin tahsil imkânlarını arttıracığı tabiidir. Ayrıca, genç yaşta olanların daha cesaretli ve göçe daha yatkın olacağını tahmin ettik. Bundan başka İslâm cemiyetinde kadınların rolü ikinci derecede olduğu için, memleketimizdeki şartlar bakımından erkeklerin daha çok göç edeceğini ileri sürdük.

Şehire göç ettikten sonra işçilerin bu şehire intibak problemleri ile karşılaşacakları açıktır. Bunlardan biri oturacakları meskenlerdir. Gelişen ülkelerde şehire göç edenlerin oturacakları meskenlerin iyi olmayacağı ve uzun dönemde ekonomik durumlarının düzeleceği belirtilmiştir⁵. Araştırmamızda, şehirde mesken şartlarının daha elverişli olacağı görüşünü ileri sürdük. Bu hem göç eden-

1) Hoselitz B. Sociological Aspects of Economic Growth. Glencoe, 111. The. Free Press. 1964, s. 228.

2) Breese, G. Urbanization in Newly Developing Countries, New Jersey, Prentice Hall. 1966, s. 80.

3) Moore, W. Feldman. A. Labor Commitment and Social Change in Developing Areas. New York Social Science Research Council 1960, s. 48.

4) Breese, G. a. g. e. s. 81.

5) Moore W. ve Feldman. A. a. g. e. s. 48:

ler için şehirdeki su, elektrik gibi belediye hizmetlerinin arttığı, hem de uzun vadede ekonomik durumlarında bir düzelme olacağı için böyledir. Yoksa geldiklerinde oturacakları evlerin köy veya kasabadakinden daha iyi durumda olmayacağı açıktır.

Kasaba ve köyden bir şehire göçten önce sığrama (intikal) noktaları olarak başka kasaba veya küçük şehirlere göç edileceği bir temayül olarak belirtilmiştir⁶. Anketimize katılanlar Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden geldiklerinden ve küçük-büyük tasnifi o bakımdan güç olduğundan sadece kendi geldikleri yerden başka şehir ve kasabalarda çalışıp çalışmadıkları ve çalıştırlarsa ne müddet çalıştıkları sorulmuş ve böyle bir temayülün olup olmadığı hakkında bilgi edinilmek istenmiştir.

Şehire göçten sonra sosyal çevreye intibakta ailenin rolü üzerinde durulmuş ve çalışmak üzere başka yere gitmek istemeyenlerin aileleriyle birlikte oturan kimseler olacağı tahmin edilmiştir. İş yerine intibak eden başarılı kimse müstakbel hayatını şehirde kuracaktır. Ailenin bu müsbet rolüne ait görüşümüz Nash'in sanayileşmede ailenin fabrikaya destek olacağı hakkındaki görüşüne uygundur⁷.

O bakımdan, intibak edenler, köy ve şehir arasında devamlı olarak gidip gelen kimseler olmayacaktır. Araştırmada ayrıca göç edilen çevre ile münasebetler, gedik, yardımlaşma ve haberleşme, ulaştırma kolaylıkları gibi konularda münasebetlerin kolayca kesilmeyeceği açıktır.

İş yerine intibak, o işyerine bağlanmaya ilâve olarak⁸ gereken sosyal çevre ile kaynaşma mânâsında ele alınmıştır. Sosyal değişimleri de içine alan yeni sosyal çevre, intibak eden kimse için şu değişimleri gerektirmektedir. Ailenin küçülmesi, kitle haberleşme vasıtalarından daha geniş ölçüde faydalanma⁹, iş yerinde ve sosyal çevrede yeni münasebetler kurma, sendikaya üye olma¹⁰. Araştırmamızda bu konular üzerinde durulmuştur. İş yerine intibak ile sosyal çevreye intibakın bazı unsurları arasında bir münasebet bulu-

6) Breese, G. a. g. e. s. 83.

7) Nash. M. Kinship and Voluntary Association, Moore ve Feldman, a. g. e. s. 317.

8) Moore ve Feldman, Commitment of the Industrial Labor Force a. g. e. s. 1-12.

9) Hoselitz, B. a. g. e. s. 236 (D. Lerner'e atfen).

10) Knowles, W. Industrial Conflict and the Unions. More ve

nup bulunmadığı ve o bakımdan iş yerine intibakın sosyal çevreye intibaka tesir edip etmediği araştırılmıştır¹¹.

İntibak bakımından beklenen, iş yerine intibak eden bir kim-
senin zamanla sosyal çevreye de intibak etmesidir.

İntibak etmiş işçinin (*Committed worker*) işinde devamlı ola-
rak kalan, toprakla başlıca alâkasını kesmiş bir kimse olacağı belir-
tilmiştir¹². İncelememizde sanayi ve hizmetler sektörleri ele alın-
mıştır. Bununla beraber sanayi işçisinin bu şartları gözönünde tu-
tulursa ortaya çıkan şudur: Araştırmamızda gerek işyerinde, ge-
rek şehirde devamlı olarak kalmak üzerinde durulmuştur. Toprak
mülkiyeti ile alâkayı kesmiş olmak konusu teferruatlı olarak ele
alınmamıştır. Ankete katılanların çoğunluğu toprak ve sürü sahi-
bidir. Buna rağmen yukarıda belirttiğimiz gibi iş yerinde ve şehir-
de devamlı olarak kalmak temayülündedirler. Her ne kadar bu du-
rum toprakla alâkanın kesildiğini gösterirse de ileride, elde ettiği-
miz veriler üzerinde ve başka vesilelerle bu konuda inceleme yapıl-
ması gerektiğini belirtmek faydalı olacaktır.

Anket İstanbul'da uygulandıktan kısa bir süre sonra Adapa-
zarın'da da uygulanmıştır ve sonuçların başka bir yerde neşredilme-
si kararlaştırılmıştır. Araştırmanın takdiminde, sonuçlar kısmı ha-
riç, Adapazarı araştırmasındaki bazı kısımlar aynen muhafaza edil-
miştir. Sebebi, ankete temel olan görüşlerin ve metodun her iki uy-
gulamada da müşterek oluşudur.

II. METOD

A. Araştırmanın yapıldığı yer ve örnek grup

İstanbul'da esnaf teşekkülleri, Sanayi Odası, Sosyal Sigortalar
Kurumu gibi kuruluşlar arasında örnek grup seçilecek işçi kitlesi-
ni tesbit etmek için sadece Sosyal Sigortalar Kurumunun kayıtların-
dan faydalanılmıştır. Sebebi, her ay işyerleri bordrolarını Kuru-
ma bildirdikleri için kayıtların düzenli oluşu ve işyeri ve işçi adet-
lerinin gerçeği en yakın şekilde belirtmiş olmasıdır. Araştırmayı
düzenlemek için Kurumun Eminönü Bölgesine bağlı işyeri kayıtları
üzerinde durulmuştur. Bu bölge Yenikapı ile Unkapanı arasında-

11) Feldman a. g. e. s. 306.

12) Kerr. C. et. al. Industrialization and Industrial Men, Harvard Univ.
Press. 1960 s. 170.

ki işyerlerini içine almaktadır. Eminönü bölgesindeki işyerlerinde takriben 40.000 işçi çalışmaktadır. Örnek grup olarak 1000 işçi üzerinde anket yapılacağı için listedeki işyerleri arasından yedide biri tesadüfi metodla (Random Sampling) seçilmiş ve 1000 işçi ile anketin tamamlandığı işyerinde ankete son verilmiştir. İşyerlerinde, önceden tespit edilen kriterlere göre işçiler seçilerek anket uygulanmıştır. Kriterlerin esası, yakın zamanda köy veya kasabadan göç etmiş, o bakımdan şehirleşmenin problemleriyle yakından ilgili olan kimselere anket sorularını sormaktır. Şu hususlar üzerinde durulmuştur:

- a) İstanbul Metropolitan Area'sı (otobüs, vapur, tren gibi Yalova hariç, şehir nakil vasıtaları ile erişilen yerler) dışında doğmuş olmak.
- b) Ocak 1955 den sonra İstanbul M. A. sına gelmiş olmak.
- c) Köyde veya kasabada doğmuş olmak.
- d) Aynı ailelerin fertleriyle mükerrer anket yapmaktan kaçınmak için, ailede en yüksek ücreti kazanan kimse olmak.

Bazı işyerlerinde bir, bazı işyerlerinde ise yüzün üstünde işçi çalışmaktadır. En çok işçi çalıştıran Devlet Demiryolları İşletmesidir. Bu İşletmedeki çeşitli Müdürlükler bordrolarını Kuruma ayrı ayrı bildirdikleri için örnek gruba isabet eden işyeri bütün çalışanları içine almamaktadır. Bölgedeki işyerleri arasında, çok sayıda küçük sanayi işletmesi, atölye ve dükkân vardır. Bilhassa çok işçi çalıştıran işyerleri bakımından bölge İstanbul'un bütününi temsil etmese bile, gelişen ülkelerde büyük şehirlerde küçük sanayi ve hizmetler önemli bir yer tuttuğu için, bu sektörlerle ilgili işyerleri, şehirlere göç eden köylü ve kasabalı nüfusun intibak problemlerini incelemek bakımından faydalı olacaktır.

Örnek grup 1000 olarak tespit edilmişken bazı anketler yanlış doldurulduğu için sayı 961 e düşmüştür. Seçilen 961 işçinin kayıtlı 40.000 civarında işçiyi ne dereceye kadar temsil edebileceği problemi üzerinde durulabilir. Örnek grup ancak kriterlere uyanları temsil ettiği için üzerinde duracağımız işçi kitlesinin 40.000 den az olacağı açıktır. Temsil problemine gelince:

Örnek grubun temsil yeteneği cevap marjları birbirine yakın olduğu zaman azalacak, uzak olduğu zaman artacaktır. Yani, örnek

grupdaki cevapların dağılışının ana kitledekilere uymasının derecesi, duruma göre değişecektir.

Hata payını azaltmanın veya örnek grubun temsilî olmasını sağlamanın bir yolu örnek grubun büyüklüğünü arttırmaktır. Bu, seçim metodu kadar önemlidir. Ancak temsil bakımından örnek grup ile ana kitle arasındaki fark, yani ortalamalar ve standart inhiraf- lar bakımından hata payı, örnek grubun büyüklüğü arttıkça, bir dereceye kadar azalır. Fakat hata payı, örnek grup büyüdükçe aynı nisbette azalmaz. Örneğin 1200 kişilik bir örnek grubu 2400 kişiye çıkardığımız zaman hata payı yarı yarıya azalmaz.

Bu durumda, örnek grubun ne kadar büyük olması gerektiği hangi ölçülere göre tespit edilecektir?

Örnekleme üniteleri arasındaki varyans (σ^2) yani standart inhi- rafların karesi;

- a) Örnekleme ünitelerinin dağılışına,
- b) Dağılışın şekline, bağılı olacaktır¹³.

Bu dağılışa göre, kabul edilebilir bir hata payını ve buna dayana- rarak mevcut standart inhirafa göre örnek grubun ne kadar büyük olması gerektiğini hesaplamak mümkündür. Örnek grubun büyük- lüğü tespit edileceği zaman bu istatistikler aynı konuda yapılmış başka araştırmalardan alınarak takribi olarak hesaplanır. Genel olarak örnek gruplar 1000 ile 3000 kişi arasında değişmektedir.

Araştırmamızda olduğu gibi 1000 kişi civarında bir örnek grup belirli bir metoda dayanarak seçilirse hata payı kabul edilir sevi- yede olabilir. Tabii her cevap kategorisinde daha önce de belirtti- ğimiz gibi, hata payı farklı olacaktır.

Buna karşılık seçtiğimiz örnek grupta cevap kategorileri bir- birlerine yakın olmadığı hallerde ana kitledekine benzer temayülle- rin elde edilmesi mümkündür.

Dağılışın şekli de örnek grup hakkında fikir verir.

Bazı soruların cevapları arasında münasebet kurmakta fayda- landığımız X^2 (Ki Kare) testinin amacı da bağımsızlığı araştırmak- tır.

X^2 testleri ileride bahis konusu edeceğimiz gibi, dağılışın şekli ile ilgilidir. O bakımdan üzerinde durulan soruların cevapları ara- sındaki münasebetler itibarile ve bu münasebetler mânidar olduğu

13) Deming, E. Sample Design in Business Research s. 259.

zaman da örnek grup temsilî olarak kabul edilebilir. Bağımsız dağılımlar konu ile ilgili ana kitlelerin durumunu aksettirmektedir.

B. Döküm, Sorular

Sorular, verilen cevaplar itibarile düz rakamlar ve yüzdeler olarak hesaplanmıştır. Ayrıca, bazı cevaplar arasında hipotezlere göre mânidar münasebet aranmıştır. üzerinde durulan münasebetler nihai değildir; ileride başka araştırmacılar aynı veriler üzerinde kuracakları hipotezlere göre başka münasebetleri araştırabilirler. Cevaplar arasında yapılan kıyaslamalarda bazı mânidar münasebetler bulunmuştur. Münasebet aramak için gereken iki sorunun cevaplarının sıkları birbirleriyle karşılaştırılmıştır (cross tables). Sonra iki sorunun cevaplarının sıkları (yani iki kitle arasındaki) münasebeti araştıran X^2 testi uygulanmıştır. X^2 testi neticesinde elde edilen rakamın mânidar olması için tesadüfen bulunmuş olmaması gerekir. $P = 0,05$ seviyesi asgari mânidarlık seviyesi olarak kabul edilmektedir. X^2 testi ile elde edilen rakam, cevapların kıyaslandığı tablodaki bölümlere göre serbestlik derecesi (degrees of freedom) hesap edildikten sonra mânidarlık seviyeleri tablosu ile karşılaştırılır ve sonuçlandırılır¹⁴.

C. Başlıca Sorular

Köyün itişisi - Şehirin çekilişi

Köyün itişisi, şehire göçü etkileyen başlıca unsurlardan biri olarak ele alınmıştır. İktisadî zaruretler ve köy-şehir arasındaki ücret farkları hakkında sorular sorulmuştur. Bazı işçilerin on yıl önce şehire geldiği ve ondan ötürü eski gelirlerini hatırlamayacakları göz önünde tutularak gerek aileleri gerek kendileri bakımından gelir farkları; mülkiyet, sürü sahibi olma, tarım dışı faaliyetler açısından ele alınmıştır.

Ayrıca köy veya kasabadaki çevrenin göçte tesiri üzerinde durulmuştur.

14) X^2 testi için bakınız: Mc Nemar, Q. Psychological Statistics, New York, Wiley, 1949. Fesil II.

Sonuçların dökümünde ve hesaplanmasında İktisat Fakültesi Elektronik Hesap Merkezindeki I. B. M. Servisinden faydalanmamızı sağlayan Prof. H. Furgaç ve merkez mensuplarına şükranlarımızı bildiririz.

Şehirin çekışı ile ilgili olarak çeşitli eğlence yerlerinden yararlanma hakkında soru ile göçü teşvikte şehirdeki yakınlarının rolü hakkında bir soru sorulmuştur. Bu konu ile ilgili diğer standart sorular bazı yanlışlıklardan ötürü değerlendirilmemiştir.

Göçü Etkileyen Diğer Faktörler

Göçü etkileyen diğer faktörler olarak, yaş, cinsiyet, askerlik yapmış olmak, tahsil derecesi ile sosyal çevrenin ankete katılanın göçü ile ilgili tutumu hakkında sorular sorulmuştur.

Şehirdeki Meskenler

Şehirdeki mesken şartlarını, ödenen kirayı inceleyen sorular sorulmuştur.

Sıçrama (İntikal) Noktaları

Kasaba veya köyden doğrudan doğruya şehire mi gelindiği, yoksa arada çalıştıkları başka şehirler gibi sıçrama noktalarının mı bulunduğu hakkında sorular sorulmuştur.

Yeni Sosyal Çevreye İntibak ile Şehirde Yerleşme

İş bulmakta başarılı olanların ve aileleriyle şehirde yerleşenlerin devamlı kalmak üzere başka bir yere gitmeyecekleri düşünülerek bu konuda sorular hazırlanmıştır.

Ulaştırma Kolaylıkları, Köy ve Kasaba ile Haberleşme¹⁵

Göç edenlerin ne nisbette şehirdeki sosyal çevreye intibak ettiğini, ne nisbette de geldikleri yer ile münasebetlerini sürdürdüklerini incelemek için köyle haberleşme, ulaştırma kolaylıkları, madî yardımlar üzerinde durulmuştur.

Gedik

İş yerinde gedik ve şehirde yakınlarıyla yardımlaşma üzerinde durulmuştur.

15) Bk. Doç. Dr. C. O. Tütengil, İçtimai ve İktisadi Bakımdan Türkiye'nin Karayolları, İstanbul, 1961, s. 141-144.

İş Yerine İntibak, Sosyal Çevreye İntibak

İş yerine intibak ankete katılanların aynı iş yerinde ne kadar zamandır çalıştıkları, kaç defa iş değiştirdikleri bakımından ele alınmıştır. Sosyal çevreye intibak, işyerine intibakla ilgili olarak sendika üyeliği, ve şehire geldikten sonra muhtemel sosyal değişmeler, ailenin küçülmesi, hemşeriler ve hemşeriler dışında gerek işyerinde gerek sosyal çevrede yeni arkadaş edinme, kitle haberleşme vasıtalarından faydalanmanın artışı bakımından araştırılmıştır.

Yukarıda başlıca soru alanlarını sıralamış bulunuyoruz. Bunlar dışında ankete katılanları tanıtabilecek sorular da vardır. Anket soruları, çeşitli cevap sıklıkları kolayca işaretlenecek ve I. B. M. kartlarında tasnif için delinecek şekilde hazırlanmıştır. Sorular, kırk iki soru grubu halinde sorulmuştur.

III. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Araştırmanın hipotezleri aşağıda belirtilmiştir:

1. Şehire göçte, iktisadî zaruretler ve köy-şehir arasında ücret farkları bakımından köyün itîşi, ortaya çıkardığı yeni imkânlar itibarile şehirin çekîşi ehemmiyetli rol oynar. Köyde veya kasabada ekonomik durumları iyi olmayanlar göç eder. Ayrıca, köy veya kasabadaki sosyal çevrenin ve şehirdeki tanıdık çevresinin de göçte tesiri vardır.

2. Daha genç yaşta olanlar, erkekler, askerlik yapmış olanlar, tahsili olanlar daha çok göç eder. Bunlar göçü etkileyen diğer faktörlerdir.

3. Şehirde meskenler daha elverişlidir.

4. Köyden şehire göçte bir takım sıçrama (intikal) noktaları vardır.

5. Köyden şehire göç, köye dönmekle bitmez. Göç edenler, şehirde elverişli şartları bulunca, aile ve müstakbel hayatlarını şehirde kurarlar. Nihâî başarısızlığa uğramadıkça da, şehirde tutunmaya gayret ederler.

6. Şehire göç edenler için ulaştırma kolaylıkları, köy veya kasaba ile haberleşmeyi destekler.

7. Şehirde daha önce yerleşenlerin, belli iş kollarına, belli yurt köşelerinden gelenlerin girmesinde, hemşeri olanların aynı iş yerinde çalışmasında rolü olabilir. Biz buna «gedik» sistemi diyoruz.

8. İşyerine intibak, sosyal çevreye intibaka tesir eder.

IV. SONUÇLAR

A. Örnek grup hakkında bilgi veren sorular :

TABLO : 1

İstanbul M. A. sı dışında doğanların doğdukları ülkeler :

		%
Türkiye	836	86
Yugoslavya	88	10
Bulgaristan	26	3
Yunanistan	4	0,34
Romanya	4	0,34
Rusya	3	0,33
	961	100

Kaynak : Soru 4 a.

Örnek grup köy veya kasabadan yakın zamanda göç etmiş ve ailede kazancı en yüksek olan kimselerle anket yapılmasını gerektiren kriterlere göre seçildiği için, bütün işçi kitlesinin bu konudaki cevaplarını aksettirmeyecektir. Yani kriterlerimize göre seçilen işçilerin bazı vasıfları esas işçi kitlesinden farklı olacaktır.

Ayrıca anket İstanbul'da tek bölgede uygulandığı için, bu da bazı tahditler ortaya çıkarmış olabilir. Örnek grupta Türkiye'de doğanları (% 86) Yugoslavya (% 10) ve Bulgaristan'dan gelenler (% 3) takip etmektedir. Diğer nisbetler önemsizdir. Önemli olan başka ülkelerden gelenlerin araştırmada temsil edilmiş olmasıdır.

TABLO : 2

İstanbul M. A. sı dışında doğanların doğdukları bölgeler

		%
İstanbul Vilâyetinde	25	1
Yabancı ülkelerde	124	14
Avrupa Türkiyesi	90	9
Karadeniz kıyıları	229	25
Marmara ve Ege denizi kıyı.	53	5
Akdeniz kıyıları	6	0.6
Batı Anadolu	36	2
Merkez »	239	27
G. Doğu »	4	0,4
Doğu »	155	16
	961	100

Kaynak : Soru 4 a₂

Bölge tasnifi, Devlet İstatistik Enstitüsü 1960 Nüfus Sayımı Raporundan alınmıştır. Bütün bölgelerin temsil edildiği görülmektedir. Kriterlerimizin ortaya çıkardığı tahditler ve anketi tek bölgede uygulamamız dolayısıyla bölgelerin temsil nispeti başka anketlerden farklı olabilir. Bu arada yabancı ülkeler dışında en çok işçi gönderen bölgelerin her ankette olduğu gibi Karadeniz kıyıları ve ayrıca Merkez ve Doğu Anadolu olduğu görülmektedir. İstanbul doğumluların azınlıkta kalmasının sebebi, dağılık olan şehirde kendi çevrelerine yakın bölgelerde çalışmalarını olabilir.

TABLO : 3

Köyde mi, kasabada mı doğdukları

		%
Köyde	720	74
Kasabada	241	26
	961	100

Kaynak : Soru 4 b

Maksada uygun olarak çoğunluğun köyde doğduğunu anlaşılmaktadır.

TABLO : 4

Cinsiyet :

		%
Erkek	800	83
Kadın	161	17
	961	100

Kaynak : Soru 7

Çalışan ve ailede kazancı en yüksek olan kadınların 1958 işgücü anketinde işgücüne katılma nisbeti % 9.2 iken anketimizde % 17 dir¹⁶. Kriterlerimize uyan kadın nüfusun azımsanmayacak nispette işgücüne katıldığı görülmektedir. Adı geçen işgücü anketinde başka ülkelerden gelen kadın nüfusu erkek nüfusundan yüksek olarak belirtilmiştir (% 25.6 ya kıyasla % 29¹⁷). Buna rağmen genel olarak kadınların o ankette işgücüne katılma payı anketimizde olduğundan düşüktür. 1960 nüfus sayımı neticelerine göre İstanbul'da 15 yaşın üstünde iktisaden faal nüfus, yaptığımız hesaplarda % 10'un üstüne çıkmaktadır. O bakımdan anketimizde kadınların temsil edilme payının gerçekte İstanbul'da olduğundan da yüksek olduğu ileri sürülebilir.

Bu sonuca, küçük sanayi ve hizmetlerin yaygın olduğu ve kadınların istihdamı imkânının arttığı Eminönü Bölgesinin bu özelliği tesir etmiş olabilir.

Genel olarak 1958'den bu yana kadın istihdam nisbetinin artmış olması, çalışan kadınların daha çok bir büyük şehirde çalışma imkânı bulması da muhtemeldir.

16) Çalışma Bakanlığı İş ve İşçi Bulma Kurumu 1958 İstanbul İşgücü Anketi s. 16.

17) a. g. c. s. 13.

TABLO : 5

Askerlik durumu

		%
Askerlik yapmış	648	87
» yapmamış	154	13
	802	100

Meçhul : 1

Kaynak : Soru 9

Tablo 4'te erkek nüfus 800 olarak belirtilmiştir. Herhalde tasnifte yapılan ufak bir yanlış sonucu Tablo 5'te 802 olarak kaydedilmiştir. Çoğunluğun askerlik yapmış olduğu görülmektedir. Sonuçların Hipotez 2 ile ilgili kısmında ele alınacak olan bu durum, askerliğin dünya görüşünü geliştirerek şehire göçü teşvik ettiği açıklamasını desteklerse de, ailede en çok kazananın anket için seçilmesi onların da askerlik yapmış olmasının çok muhtemel bulunması askerlikle göç arasında münasebet kurmayı güçleştirmektedir. Ayrıca, göçten önce mi, yoksa sonra mı askerlik yaptıkları sorulmamıştır.

TABLO : 6

Doğum yılı itibarile yaş grupları :

	%
15—17	4
18—49	89
50—59	5
60— yukarı	1
Meçhul	1
	100

Kaynak : Soru 8

Çoğunluk 18—49 yaş arasındadır. Hipotez 2 ile ilgili sonuçlar kısmında ele alınacak olan bu durum genç yaşta göçün daha yaygın olduğu görüşünü desteklemektedir. Öte yandan, cevap verenlerin % 4'ünün 15—17 yaş arasında ve ailelerinin yükünü taşıyacak du-

rumda olmaları, küçük yaştakilerin çalıştırılması bakımından üzerinde durulması gereken bir konudur.

TABLO : 7

Çalıştıkları iktisadî faaliyet dalları :

		%
Ziraat, Balıkçılık	2	0,02
İstihraç sanayii	0	0
İmalât ve sanayi	400	41,5
Elektrik	17	1,08
İnşaat	33	3,4
Ticaret	39	4,5
Nakliye	168	17,5
Hizmetler	302	32
(İyi tarif edilmeyen) Gayri muayyen faaliyetler ve bilinmeyenler.	0	0
	<u>961</u>	<u>100</u>

Kaynak : Soru 1 S. Y.

Zirai faaliyetlerin, istihraç sanayiinin bölgede pek bulunmaması şehrin nisbeten eski kısmında kesif bir iş merkezi olan bu yerin bu vasıflarından ötürüdür. İktisadî faaliyet dalları tasnifini kullandığımız Devlet İstatistik Enstitüsünün bilinmeyen kategorisi ile birlikte tasnif edilen faaliyet dallarından hiç birisine bölgedeki anketimizde rastlamadık. O bakımdan, o kategori de «0» olarak belirtilmiştir. İmalât ve sanayi ile hizmetler ve nakliye iktisadî faaliyet dalları olarak en yüksek nisbetleri vermektedir. Bu kategoriler dışında elektriği, faaliyetin ne'ine göre kısmen sanayi, kısmen hizmetler olarak saymak mümkündür. Diğer faaliyet dallarında da hizmetlere giren unsurlar vardır. Böylece göç edenlerin çalıştıkları sektörler olarak araştırmamızda, imalât ve sanayi ile hizmetler belirli kategoriler olarak ortaya çıkmaktadır.

X^2 testi yolu ile şimdiki işyerlerinde ne müddet çalıştıkları sorusuna verilen cevaplarda, iktisadî faaliyet dalları arasında mâni dar bir münasebet aranmış ve bulunamamıştır.

$$X^2 = 8.9716 \quad \text{s. d.} = 6$$

$P = .05$ den yüksek (mânidar değil). O bakımdan, çalışma sürelerinin faaliyet dallarından bağımsız olduğu, araştırmamız açısından ileri sürülebilir.

TABLO : 8

<i>Mesken durumu</i>		
		%
Ev	180	39
Gecekondu	310	32
Bekâr odası	121	12
Han, Otel	37	3.5
Apartman dairesi	58	6.5
» » Bodrum	30	4.5
Diğer	22	2.5
Meçhul : 3	958	100.0

Kaynak : Soru 30

Çoğunluğun, ev, gecekondu ve bekâr odasında oturduğu görülmektedir.

TABLO : 9

<i>Tahsil durumu</i>		
Okuma yazma bilmez	163	17
Yalnız okur	19	2
Okur yazar	214	21
İlkokul mezunu	472	49
Ortaokul »	60	6
Sanat Okulu »	24	4.25
Yüksek Tahsilli	6	0.75
Meçhul : 3	958	100.0

Kaynak : Soru 33

Okur yazarlarla ilkokul mezunlarının en büyük grupları meydana getirdiği görülmektedir. Bu temayül 1958 İstanbul işgücü an-

ketinde de ortaya çıkmaktadır¹⁸. İlgili çeken husus, her iki incelemede de, Sanat Okulu mezunlarının az sayıda oluşudur. (İstanbul işgücü incelemesinde % 0.6, bizim araştırmamızda ise, % 4). Bu durum, şu görüşü desteklememizi gerektirmektedir. Sanayi ve hizmetlerde çalışacak olanlar gözönünde tutularak Sanat Okulu mezunlarının sayısını arttırmak yoluna gidilmelidir.

Türkiye'deki öğrenimin teknik öğretime ağırlık vermesi gerekir.

B. Hipotezlere göre sonuçlar :

Hipotez 1

Köyün itişisi - Şehirin çekişisi

TABLO : 10

Doğduğunuz köy veya kasabada şahsınıza ait geliriniz var mıydı?

		%
Evet	218	22
Hayır	743	78
	961	100

Kaynak : Soru 10 a.

Şahsî geliriniz vardıysa, şimdiki gelirinizden farklı mıydı?

		%
Şimdiki gelirinden çok azdı	122	56
» nin yarısı kadar	36	16
» » aynı	30	15
» nden fazla	25	11
Meçhul	3	2
	216	100

Kaynak : Soru 10 b.

18) a. g. e., s. 48 Tablo 15.

Şahsî geliri yok idiyse, ailesinin geliri şimdiki gelirinden farklı mıydı?

		%
Şimdiki gelirinden çok azdı	325	51
» nin yarısı kadar	63	6
» aynı	80	11
» nden fazla	131	18
Bilmiyor	133	14
	732	100

Kaynak : Soru 10 c.

Meçhuller ve 10 b. ye müsbet cevap verdikleri için bu soruyu cevaplandırmayanlar : 229

Doğduğunuz köy ve kasabada eviniz var mı?

		%
Evet	807	81
Hayır	153	19
	960	100
Meçhul : 1		

Kaynak : Soru 10 d.

Eviniz varsa, kendinize mi, ailenize mi ait?

		%
Kendisine ait	129	15
Ailesine »	672	85
	801	100
Meçhul : 6		

Kaynak : Soru 10 e.

Doğduğunuz köy ve kasabada araziniz var mı?

		%
Evet	644	66
Hayır	315	44
	959	100
Meçhul : 2		

Kaynak : Soru 10 f.

Araziniz varsa, kendinize mi, ailenize mi ait?

		%
Kendisine ait	96	13
Ailesine »	547	87
	643	100
Meçhul : 1		

Kaynak : Soru 10 g.

Doğduğunuz köy veya kasabada sürünüz var mı?

		%
Evet	133	13
Hayır	816	85
Meçhul	12	2
	961	100

Kaynak : Soru 10 h.

Sürünüz varsa kendinize mi, ailenize mi ait?

		%
Kendisine	22	19
Ailesine »	108	81
	130	100
Meçhul : 3		

Kaynak : Soru 10 i.

Doğduğunuz köy veya kasabada ziraî faaliyet dışında bir faaliyetiniz var mı?

		%
Evet	170	17
Hayır	789	83
	959	100
Meçhul : 2		

Kaynak : Soru 10 j.

İstanbul'da aşağıda sıralanan hangi eğlence yerlerine gidiyorsunuz?

	%
Tören (Nişan, Sünnet düğünü)	7
Eğlence (Aile arasında)	5
Paralı eğlence :	
Sinema	55
Tiyatro	4
Spor (paralı)	8
» (parasız)	1
Hiçbir yere	14
Diğer	16
	100

Kaynak : Soru 27

İstanbul'da çalışmaya sizi teşvik eden oldu mu?

		%
Evet	208	20
Hayır	752	80
	960	100
Meçhul : 1		

Kaynak : Soru 12 a.

Kimler?

	%
Köylüler	13
Karısı	16
Akrabaları	42
Öğretmen	4
İstanbul'daki tanıdıkları	25
	100

Kaynak : Soru 12 b.

İstanbul'a gelmenizi engellemek isteyen oldu mu?

		%
Evet	53	5
Hayır	906	95
	959	100
Meçhul : 2		

Kaynak : Soru 13 a.

Kimler?

	%
Köylüler	10
Karısı	5
Akrabaları	85
	100

Kaynak : Soru 13 b.

Göç ile ilgili sorulara verilen cevaplarda bir dağılıma olmasına, bütün cevapların aynı istikamette toplanmamasına rağmen çoğunluğun, köy veya kasabada şahıslarına ait geliri olmadığı anlaşılmaktadır. Şahsî geliri olanların % 72'si bunun şimdiki gelirlerinden ya çok az, ya da yarısı kadar olduğunu belirtmişlerdir. Şahsî geliri olmayanların % 57'sinin ailelerinin geliri ya şimdiki gelirlerinden çok az, ya da yarısı kadardır. Buna karşılık % 29'unun ailelerinin geliri, ya şimdiki gelirlerinin aynı, ya da fazladır. Bu grubun hangi sebeplerle göç ettiği ileride inceleme konusu yapılmaya değer. Ankete katılanların % 81'inin köy veya kasabada evi vardır ve bunların % 85'inin evi ailesine aittir. Esasen Türkiye'de köyde oturanların % 96'sı ev sahibi durumundadır. Aile evinde oturmak ise köylerde patriarkal sistemin yaygın oluşuna bağlanabilir. Cevap verenlerin % 66'sının köyde arazisi vardır ve bunların % 87'sinin arazisi ailesine aittir. Ankete katılanların % 13'ünün köy veya kasabada sürüsü vardır ve bunların % 81'inin sürüsü ailesine aittir. Göç edenlerin ne ölçüde toprakla ilişkilerini kestikleri ileride araştırma konusu yapılmalıdır. Cevap verenlerin ancak % 17'sinin köy veya kasabada ziraî faaliyet dışında bir faaliyeti vardır. Örnek grubun çoğunluğu köyde doğduğu için ve köyde de ziraî faaliyet dışında faaliyet az olduğundan, bu durum normaldir.

Şehirin çekışı ile ilgili değerlendirebildiğimiz soruların cevaplarına gelince: Ankete katılanların % 55'i şehirde sinemaya gittiğini belirtmiştir. Bunu % 8 ile paralı spor izlemektedir. Diğer sonuçlar % 8'in altındadır. Bu ankette kahveye gidip gitmedikleri sorulmamıştır; çünkü köyde de kahve vardır ve şehire gelmekle eğlence ve boş zaman faaliyetlerinde o bakımdan bir değişiklik olmayacaktır. Sorulsa idi, cevaplarda kahveye gidişin önemli bir nisbette belirmesi beklenirdi. Hangi eğlence yerlerine gittikleri sorusunu, birden fazla eğlence yerini işaretleyerek cevaplandırmak mümkün olduğu için, kaç kişinin nereye gittiği şeklinde değil fakat nerelere gidildiği şeklinde değerlendirmek gerekmektedir.

Ankete katılanların % 20'si İstanbul'da çalışmaya kendilerini teşvik eden olduğunu belirtmiş ve bunların % 25'i İstanbul'daki tanıdıklarının bunda rolü olduğunu söylemişlerdir. Teşvik görenlerin % 42'si ve İstanbul'da çalışması engellenenlerin % 85'i akrabalarının rolünü öne sürmüşlerdir. Şehire göçte akraba ve tanıdıkların rolü önemli bir kategori olarak belirmektedir. Şehirin çekışı ile ilgili olarak İstanbul'daki tanıdıkların rolü belirlidir.

Hipotez 2

Göçe tesir eden diğer faktörler

a) Daha genç yaşta olanlar :

Tablo 6'da görüleceği gibi ankete katılanların % 4'ü, 15—17, % 84'ü 18—49, % 5'i 50—59 ve % 1'i 60'tan yukarı yaştadır. Ankete katılma kriterleri, en genç yaştakileri elemiş olabilir. Buna karşılık çoğunluk yaşlı sayılacak kategorilerde değil fakat 18—49 yaş kategorisinde toplanmıştır. Buna dayanarak incelememizde daha genç yaşta olanların daha çok göç edeceğinin ortaya çıktığı ileri sürülebilir.

b) Askerlik yapmış olanlar :

Tablo 5'te görüleceği gibi ankete katılanların % 87'si askerlik yapmış, % 13'ü yapmamıştır. Buna dayanarak askerlik yapanların çoğunlukta olduğu ileri sürülebilir. Buna karşılık göçten önce mi, yoksa sonra mı askerlik yaptıkları belli olmadığı için askerliğin göçe ne derecede tesir ettiğini tahkik etmek güçtür.

c) Tahsili olanlar :

Tablo 9'da görüleceği gibi cevap verenlerin % 70'i ya okur yazar, ya da ilkokul mezunudur; % 17'si okuma yazma bilmemektedir. Diğer cevaplar dağınıktır. Çoğunluğun, biraz tahsili olduğu ileri sürülebilirse de, şehire gelmeden önce mi, sonra mı okula gittikleri bilinmediğinden askerlikte olduğu gibi bu durumun da göçe ne derecede tesir ettiğini belirtmek güçtür.

d) Cinsiyet :

Tablo 4'de görüleceği gibi ankete katılanların % 83'ü erkek, % 17'si kadındır. O bakımdan kadın nüfus anketimizde 1960 nüfus sayımı neticelerine göre İstanbul'daki oranın üstünde belirmiş olmakla beraber, neticelerin hipotezi desteklediği ileri sürülebilir.

Hipotez 3

Mesken durumunun elverişliliği

Ankete katılanların % 39'unun evde, % 32'sinin gecekonduda ve % 12'sinin bekâr odasında oturduğu tablo 8'de açıklanmıştır. Böylece mesken bakımından bu grup için gecekondular önemli bir kategori olarak belirmektedir. Diğer sonuçlar dağımıktır. Burada şehirde mesken durumları üzerinde daha etraflı olarak duracağız.

TABLO : 11

Ev sahibi	211	% 21
Kiracı	662	73
Misafir	39	3
Hizmet karşılığı oturuyor	33	2.9
Belirsiz	5	0.005
Diğer	10	0.01
	960	100

Meçhul : 1

Kaynak : Soru 29.

Ev sahibi iseniz sizce evin kira değeri nedir?

20 TL. — 50 TL.	% 21
51 » —100 TL.	21
101 » —150 TL.	25
151 » —225 TL.	6
225 » —den yukarı	9
	100

Ev sahibi olanlar : 209 kişi

Kaynak : Soru 31

Kiracı iseniz, ne kadar aylık kira ödüyorsunuz?

	%
0 — 19 TL.	18
20 TL. — 50 TL.	19
51 » —100 TL.	39
101 » —150 TL.	18
151 » —225 TL.	4
225 » —den fazla	2
	<hr/>
	100

Kiracı olanlar : 662 kişi

Kaynak : Soru 32

Çoğunluğun kiracı olduğu ve bunu ev sahibi olanların takip ettiği görülmektedir. Ev sahibi ve kiracı olanların çoğunluğu 20 TL. —150 TL. arasında kira bedeli belirtmiştir. Bu kategori içinde de kiralar en çok 51 TL. —100 TL. arasında toplanmıştır.

1958 işgücü anketinde çoğunluk evde oturduğunu belirtmiştir. Gecekondu kategorisinin sorulara katılmamasından ötürü bu böyledir¹⁹. Kira bedellerinde 1958 işgücü anketine kıyasla anketimizde bir yükseliş göze çarpmaktadır. Birinci ankete katılanlar arasında en belirli grup 31—50 TL. arasında toplanmıştır (% 18). 1958 ile 1967 arasında örnek grubun temsil ettiği kimselerin ödedikleri kiralarda o bakımdan bir artışın ortaya çıkmış olması çok muhtemeldir. Ayrıca kirasız oturanlar anketimizde önemli bir yer tutmazken 1958 anketinde % 40 civarındadır²⁰. Araştırmamızda ailede en yüksek ücreti kazananlara anket uygulandığı için bu fark beklenir. 1958 anketine ise hane halkı da katıldığı için onlar arasında kira ödemeyenler bulunacaktır.

Bununla beraber kira ödemeyenler bakımından % 40 oranının yüksek olup olmadığı ileride araştırılabilir.

Göç edenlerin İstanbul'daki mesken şartlarının elverişli olmadığı fakat bilhassa köylerindeki meskenlerine kıyasla daha elverişli olduğu ileri sürülebilir. Türkiye köylerindeki mesken şartları hakkında aşağıdaki tablo bir fikir verecektir.

19) a. g. e., s. 45.

20) a. g. e., s. 46.

Tablo : 12

Evlerin yapılışında kullanılan malzemeye göre muhtarlıklar²¹.

	<i>Muhtarlık sayısı</i>	<i>Nüfus</i>
Kerpiç	8635	4 597 620
Taş	15753	8 062 590
Tuğla	540	569 717
Hımsı	1805	909 627
Ahşap	4553	2 373 307
Kamış	114	60 200
Karışık	3624	2 194 553
Diğer	279	99 433
Meçhul	79	39 673
	35382	18 906 720

Ev damlarının yapılışında kullanılan malzemeye göre muhtarlıklar sayısı²².

<i>Dam örtüsü</i>	<i>Muhtarlık Sayısı</i>	<i>Nüfus</i>	<i>Muhtarlık Sayısı %</i>	<i>Nüfus %</i>
Ev damları sazdan olan	355	178 456	1.0	0.9
Kamışdan olanlar	931	228 459	2.6	1.2
Topraktan »	17 197	8 497 880	48.6	44.9
Tahtadan »	2 778	1 225 164	6.4	6.5
Çinkodan »	574	391 368	1.6	2.1
Kiremitten »	10 713	6 600 583	30.4	34.9
Diğer	419	258 035	1.2	1.4
Karışık ve meçhul	2 915	1 526 775	8.2	8.1
	35 382	18 906 720	100.0	100.0

Görüldüğü gibi, köylerde evlerin yapılışında kullanılan malzemeye göre muhtarlıklar gözönünde tutulursa, kerpiç, hımsı, kamış ve karışık olarak adlandırılan mesken tipleri çoğunluktadır. Ev

21) Devlet İstatistik Enstitüsü, Köyler İstatistiği 1960 Anket Sonuçları Ankara 1963, s. 14-15.

22) a. g. e., s. 18.

damlarının malzemesine göre muhtarlıklar ele alındığı zaman ise, saz, kamış ve topraktan olanlar, muhtarlıkların % 51'ini, nüfusun ise % 47'sini içine almaktadır. O bakımdan köylerde yaşayan nüfusun takriben yarısının mesken şartlarının kötü olduğu söylenebilir. İstanbul'a iktisadî zaruretle göç edenler muhtemelen çoğunlukla bu nevi meskenlerde oturmuş olanlardır. O bakımdan, onlar için köydeki mesken şartlarının iyi olmadığı ileri sürülebilir.

Şehirdeki meskenlere gelince: memleketimizde 20 büyük şehirde yapılan bir ankete göre, mevcut meskenlerin % 60'ının iskân durumunun iyi olmadığı ileri sürülmüştür²³. Anketimize katılanlar, genellikle düşük gelirli oldukları için gene muhtemelen İstanbul'da da bu kategoriye giren meskenlerde oturacaklardır.

Nitekim ankete katılanların takriben üçte birinin gecekondularda oturması, bu görüşü desteklemektedir.

Göç edenler arasında İstanbul'da geldikleri köy veya kasabalarda ev sahibi iken kiracı olan çoğunluğun % 76'sının 20-150 TL. arasında kira ödediği tespit edilmiştir. Bu durumda ne şehirdeki, ne köydeki meskenlerin elverişli olmaması mümkün ise de, gerek şehirde meskenlere sağlanan su, elektrik, yol gibi hizmetler, gerek gelirleri arttıkça daha elverişli meskenlerde oturma ihtimali, şehirdeki meskenlerin avantajını arttırmaktadır.

Hipotez 4

Sıçrama (İntikal) noktaları

TABLO : 13

İstanbul'a gelmeden önce başka şehir ve kasabalarda çalıştınız mı?

Evet	271	% 26
Hayır	687	» 74
	958	100
Meçhul : 3		
Kaynak : Soru 11 a.		

23) İmar İskân Bakanlığı, Mesken Dâvamız, Ankara 1962.

Ne müddet çalıştınız?

Bir yıldan az	50	% 18
Bir yıldan fazla	215	81.50
Meçhul	6	0.50
	271	100.0

Kaynak : Soru 11 b.

Neticeler sıçrama (intikal) noktaları ile ilgili bir kaide değil, fakat bir temayülün bulunabileceğini göstermektedir²⁴.

Bundan başka bütün kasaba ve şehirlere göre tasnif zor olduğundan, akının küçük kasaba ve şehirlerden daha büyüklere doğru mu geliştiği konusu, ele alınmamıştır.

İstanbul'a gelmeden önce başka şehir ve kasabalarda çalışanların % 81.50'si buldukları yerde bir yıldan fazla çalıştıklarını belirtmişlerdir. Bu da, yukarıda bahis konusu ettiğimiz temayülün basit bir duraklamadan ibaret olmadığını göstermektedir. Sıçrama (intikal) noktalarında yaşayış ve çalışma, İstanbul'a çalışmak üzere kaç defa geldiği ile ilgilidir. Böylece İstanbul'a çalışmak üzere mahdüt gelişler ile intikal noktaları arasında bir münasebet kurulmakta ve bu adı geçen temayülü desteklemektedir. Uygulanan X^2 testi mânidar bulunmuştur.

174	65	31	270
512	69	105	686
686	134	136	956

$$X^2 = 31.9492 \quad \text{s.d} = 2$$

$$P = .01 \text{ den az.}$$

Bu duruma göre, sıçrama noktaları ile İstanbul'da çalışmak arasındaki münasebetin sık sık İstanbul'a gelişle ilgisi olmadığı anlaşılmaktadır.

24) Nitekim G. Breese, ancak böyle bir temayülün görüleceğini açıklamaktadır. a. g. e., s. 83.

Hipotez 5

Çalışma hayatına intibak (elverişli şartlar), şehirde kalış

Çalışmak üzere kaç defa İstanbul'a geldiniz?

TABLO : 14

		%
1 defa	688	71
2 »	135	13
3 »	50	5
4 »	25	3
4 den fazla	61	8
	<hr/>	<hr/>
Meçhul : 2	959	100

Kaynak : Soru 36

Ne kadar zamandır bu işyerinde çalışıyorsunuz?

		%
Bir aydan daha az	26	0.27
Bir ay - Altı ay	130	13
Altı aydan fazla-bir yıl	164	17
Bir yıldan fazla-iki »	164	17
İki » » -üç »	138	15
Üç » » -dört »	91	11.73
Dört » » » »	243	26
	<hr/>	<hr/>
Meçhul : 5	956	100.00

Kaynak : Soru 37

İstanbul'a son gelişinizden beri kaç defa iş değiştirdiniz?

		%
Hiç değiştirmedim	585	61
Bir defa	152	15
İki »	97	12
Üç »	73	9
Dört » fazla	49	5
	<hr/>	<hr/>
Meçhul : 5	956	100

Kaynak : Soru 38

İstanbul'da ailenizle birlikte mi oturuyorsunuz?

		%
Evet	619	64
Hayır	342	36
	<hr/>	<hr/>
	961	100

Kaynak : Soru 17 a

Ankete cevap veren İstanbul'da bütün sene mi çalışıyor?

		%
Bütün sene çalışıyor	893	93
Mevsimlik çalışıyor	47	5
Diğer	20	2
	<hr/>	<hr/>
	960	100

Meçhul : 1

Kaynak : Soru 39

İstanbul'dan başka bir yere çalışmaya gitmeyi düşünüyor musunuz ile, İstanbul'da ailenizle birlikte mi oturuyorsunuz arasında münasebet:

68	101	169
555	241	792
<hr/>	<hr/>	<hr/>
619	342	961

Kaynak : Soru 42 a

$$X^2 = 52.2831 \quad \text{s.d.} = 1$$

$$P = .001 \text{ den az (mânidar)}$$

Soru 17 a yabancı ülkeye çalışmaya gitmeyi düşünüyor musunuz ile, İstanbul'da ailenizle birlikte mi oturuyorsunuz, arasında münasebet:

553	241	794
59	91	150
<hr/>	<hr/>	<hr/>
612	332	947

$$X^2 = 51.0104 \quad \text{s.d.} = 1$$

$$P = .001 \text{ den az (mânidar)}$$

Şimdi neticelerin tefsirine geçelim:

Ankete katılanların % 71'i çalışmak üzere bir defa İstanbul'a gelmiştir. % 93'ü bütün sene çalışmaktadır. Aynı iş yerinde çalışmak muntazam fasılalarla bir yıldan az ile az-çok-dört yıldan fazla arasında dağılmaktadır. % 26'sı dört yıldan fazla bir zaman aynı iş yerinde çalıştığını belirtmiştir. İstanbul'a son gelişten beri hiç iş değiştirmeyenler % 61, bir defa değiştirenler % 15 nispetindedir. Ankete cevap verenlerin %64'ü ailesiyle birlikte, % 34'ü ise yalnız oturmaktadırlar.

O bakımdan, göç edenler için hem İstanbul'da devamlı yaşama, hem de aynı işyerinde devamlı çalışma temayülü ortaya çıkmaktadır. Kaç senedir bu işyerinde çalışıyorsunuz, sorusuna verilen cevapları, ankete katılanların bir kısmının yakın zamanda göç ettiğini, bir kısmının ise dört yıldan fazla bir müddet İstanbul'da aynı işyerinde bulunduğunu gösterir olarak anlamak mümkündür. Cevap verenlerin % 61'i hiç iş değiştirmediklerini belirttiğine göre, çoğunluk için aynı işyerinde çalışma müddeti ile ilgili soruyu, İstanbul'da o kadar zaman buldukları için o işyerinde belirttikleri müddet kadar çalıştıkları mânasında açıklamak kabildir. Neticede katılanlar arasında İstanbul'da devamlı olarak kalma temayülü ortaya çıkmaktadır. İş buldukları ve çalıştıkları için bunların elverişli şartları buldukları, başarılı kimseler oldukları söylenebilir.

İntibak bakımından aileleriyle birlikte İstanbul'da yerleşmenin rolüne gelince: Cevap verenlerin çoğunluğu aileleriyle birlikte oturduklarını belirtmişlerdir, o bakımdan yerleşme temayülü vardır. «İstanbul'a geldikten sonra kaç defa iş değiştirdiniz?» sorusunu iş yerine intibak şeklinde anlamak mümkündür. İş değiştirmeyenler çoğunlukta olduğu müddetçe, temayül olarak çoğunluk intibak etmiş sayılır. Esasen çalışma imkânları mahdut olduğuna göre, iş bulanların iş değiştirmemesi de beklenir. Tabii iş değiştirmeyi gerektiren sosyal ve ekonomik faktörler de vardır. İntibak edenler İstanbul'da devamlı olarak kalmaya temayül etmektedir. Bu kimseler genellikle aileleriyle birlikte İstanbul'da yaşamaktadır.

Ankete katılanlar arasında aileleriyle birlikte oturmak ve İstanbul'dan başka yere veya başka ülkeye çalışmaya gitmeyi istememek arasında X² testi ile mânidar münasebet bulunmuştur. Aileleriyle yerleşmiş olmayanlar arasında, başka yere çalışmaya gitmek temayülü ortaya çıkmaktadır. Başka yere çalışmak üzere gidenler bu sorular bakımından başarısızlığa uğramış, çok iş de-

ğiştirmiş, yerleşmemiş kimseler değil, fakat aileleriyle yerleşmemiş kimselerdir. Cevap verenlerin % 76'sı ya hiç iş değıştirmedigine ya da bir defa değıştirdigine göre, işyerine intibak başarısını destekleyen bin unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Hipotez 6

Ulaştırma - Haberleşme

İstanbul'a gelmeden önce aile ve akrabalarınızla yaşadığınız köy veya kasabanın yolları motorlü vasıtaların işlemesine elverişli mi?

TABLO : 15

		%
Evet	510	61
Hayır	440	39
	950	100
Meçhul : 11		

Kaynak : Soru 15

X² testleri:

İstanbul'a gelmenizi teşvik eden oldu mu ile, memleketinizdeki yollar motorlü vasıtaların işlemesine elverişli mi, arasında:

$$X^2 = 1.2350 \quad \text{s.d.} = 1$$

$$P = .05 \text{ ten yüksek (mânidar değil).}$$

Kaynak : Soru 12 a. ile Soru 15

İstanbul'a gelmenize engel olmak isteyen oldu mu; ile memleketinizdeki yollar motorlü vasıtaların işlemesine elverişli mi, arasında:

$$X^2 = .0405 \quad \text{s.d.} = 1$$

$$P = .05 \text{ ten yüksek (mânidar değil).}$$

Kaynak : Soru 13 a ile Soru 15

Köyde veya memlekette haberleştiğiniz kimse var mı?

		%
Evet	758	79
Hayır	203	21
	961	100

Kaynak : Soru 22

Memleketinizden veya İstanbul dışından size para yolluyorlar mı?

		%
Evet	18	3
Hayır	942	97
	<hr/>	<hr/>
Meçhul : 1	960	100

Kaynak : Soru 23 a.

Memleketinizden veya İstanbul dışından size yiyecek yolluyorlar mı?

		%
Evet	82	8
Hayır	879	92
	<hr/>	<hr/>
	961	100

Kaynak : Soru 23 b.

Memleketinizden veya İstanbul dışından size giyecek yolluyorlar mı?

		%
Evet	16	2.5
Hayır	944	97.5
	<hr/>	<hr/>
	960	100.0

Meçhul : 1

Kaynak : Soru 23 c.

Memleketinizden veya İstanbul dışından size ev eşyası (örtü v.s.) yolluyorlar mı?

		%
Evet	3	0.50
Hayır	957	99.50
	<hr/>	<hr/>
	960	100.00

Meçhul : 1

Kaynak : Soru 23 d.

İstanbul dışında oturan kimselere para yolluyor musunuz?

		%
Evet	418	48
Hayır	536	52
	954	100

Meçhul : 7

Kaynak : Soru 24 a.

Yiyecek yolluyor musunuz?

		%
Evet	111	11
Hayır	849	89
	960	100

Meçhul : 1

Kaynak : Soru 24 b.

Giyecek yolluyor musunuz?

		%
Evet	163	16
Hayır	798	84
	961	100

Kaynak : Soru 24 c.

Ev eşyası yolluyor musunuz?

		%
Evet	99	10
Hayır	861	90
	960	100

Meçhul : 1

Kaynak : Soru 24 b.

Ankete katılanların % 61'i İstanbul'a gelmeden önce yaşadığı köy veya kasabanın yollarının motorlü vasıtaların işlemesine elverişli olduğunu, % 39'u ise olmadığını belirtmiştir. X² testleri daha önce yaşadıkları köy veya kasabada ulaştırma kolaylıkları olup olmasının şehire göç ile ilgili olarak çevrede yapılan teşvik ve engellemelerden bağımsız olduğunu belirtmektedir. Arada

mânidar münasebet bulunmamıştır. Ulaştırma kolaylıkları olsun olmasın, teşvik ve engellemeler yapılagelmektedir. Bununla beraber, yolların elverişli olmasının ulaştırmayı kolaylaştıracağı açıktır. Ankete katılanların % 79'u köy veya memleketinde haberleştiği bir kimse olduğunu, % 21'i ise olmadığını söylemiştir. Haberleşmek isteyen kimse yollar elverişli olsa da, olmasa da isteğini gerçekleştirmeye çalışacaktır. Yılların elverişli olması haberleşmeyi destekleyecek, fakat tayin edici faktör olmayacaktır.

Gerek sosyal çevrenin göçe tesiri, gerek haberleşme tamamiyle tecrit edilmiş köylerden gelenler için farklı bir durum arzeder. Bu konunun başka araştırmalarda ele alınması gerekir.

Köy veya kasaba ile bazı münasebetleri sürdürmenin unsurları olarak cevap verene para, yiyecek, giyecek ev eşyası gönderilip gönderilmediği; öte yandan da cevap verenin memleketine para, yiyecek, giyecek, ev eşyası yollayıp yollamadığı sorulmuştur. Anketimizde memleketinden bu konularda yardım alan pek yoktur. Memlekettekilere yardım konusunda ise, % 48'i para, % 16'sı giyecek yollamaktadır. Diğer yüzdeler daha düşüktür. Bu durum, şehire göçte iktisadî zaruretlerin rol oynadığı görüşünü desteklemektedir. Ancak çoğunluk bu çeşit yardımlar yaptığını açıklamadığına göre, bunu bir temayül olarak belirtmek daha doğru olacaktır.

Hipotez 7

Gedik - Yardımlaşma

İş yerinde iş arkadaşlarınızın çoğu hemşehrileriniz mi, yoksa başka yerden gelen kimseler mi?

TABLO : 16

		%
Çoğu hemşeri	120	11
» başka yerden gelme kimseler	801	86
Bilmiyor	25	3
	946	100
Meçhul : 15		

Kaynak : Soru 40

Sonuçlara göre gedik zayıf bir temayül olarak ortaya çıkmaktadır. İleride yapılacak araştırmalarda gediğin iş kolları itibariyle incelenmesi faydalı olacaktır.

Aynı işyerinde çalışmak dışında, iş bulmak, mesken bulmak. ödünç para almak hususunda yakınlarından yardım gördükleri bir temayül olarak meydana çıkmaktadır.

İstanbul'da yakınlarınızdan iş bulmak hususunda yardım gördünüz mü?

TABLO : 17

		%
Evet	366	38
Hayır	588	62
	<hr/>	<hr/>
	954	100

Meçhul : 7

Kaynak : Soru 25 a.

Mesken bulmak konusunda yardım gördünüz mü?

		%
Evet	293	30
Hayır	667	70
	<hr/>	<hr/>
	960	100

Meçhul : 1

Kaynak : Soru 25 b.

Ödünç para almak hususunda yardım gördünüz mü?

		%
Evet	296	30
Hayır	663	70
	<hr/>	<hr/>
	959	100

Meçhul : 2

Kaynak : Soru 25 c.

İstanbul'da yakınlarınız dışında bir teşekkülden iş bulmak hususunda yardım gördünüz mü?

		%
Evet	145	15
Hayır	806	85
	<hr/>	<hr/>
	951	100

Meçhul : 10

Kaynak : Soru 25 a. 2

Cevap verenlerin % 48'i yakınlarından iş bulmak hususunda, % 30'u mesken bulmak, % 30'u da ödünç para almak hususunda yardım görmüştür. Bu yardımlar aynı zamanda şehirin çekişini müspet yönde etkileyecektir. Gedik dışında bir yardımlaşma temayülü ortaya çıkmaktadır.

Yakınlarından iş bulmak hususunda yardım görenlerin oranı, bir teşekkülden bu konuda yardım görenlerin oranından yüksektir. Bununla beraber bir teşekkülden iş bulmak hususunda yardım görenlerin oranının % 15 olmasından ötürü, iş bulmak hususunda bu teşekküllerin de bir fonksiyonu olduğu ileri sürülebilir. Fakat gerek üstünde durduğumuz konularda yakınlarıyla yardımlaşma, gerek iş bulurken bir teşekkülden faydalanma hususunda çoğunluğun bir yardımdan faydalanmadığını açıkladığını belirtmek gerekir.

Hipotez 8

İşyerine intibak ve sosyal çevreye intibak

Araştırmada işyerine intibaktan başka sosyal çevreye intibak üzerinde durulmuş ve sosyal çevreye intibakla iş yerine intibak arasında bazı münasebetler araştırmak istenmiştir. Zira ikisi arasında tesir böylece ortaya çıkmış olacaktır. İş yerine intibakın sosyal çevreye intibaka tesir edeceğini hipotez olarak ileri sürdüğümüz için, tahkik etmek üzere işyerine intibakla sosyal çevreye intibakın bazı unsurları arasındaki ilişkiyi araştırmak amacı ile X^2 testi uygulanmıştır.

Sosyal çevreye intibak bazı sosyal değişimleri gerektirmektedir. X^2 testi ile ilgili soruları ele almadan önce sosyal çevrenin ve sosyal değişimlerin hangi unsurları üzerinde durduğumuzu açıklayalım: Köy ve kasabadakilerle münasebetler, İstanbul'da hemşehrilerle münasebetler, yeni muhit edinme, işyeri ile ilgili olarak sendika üyeliği, göçten sonra ailenin küçülmesi, kitle haberleşme vasıtalarından faydalanmak bakımından şehirde yaşayışın ortaya çıkardığı değişimler.

İşyerine intibak, işçi devri ile ilgili «İstanbul'a geldiğinizden beri kaç defa iş değiştirdiniz?» sorusu ile ele alınmıştır. Hiç iş değiştirmeme veya az iş değiştirme intibak ölçüsü olacaktır.

Cevapların dağılışı ankete katılanların çok iş değiştirmediklerini açıklar yöndedir.

Kaynak : Soru 38

Bu soru ile sosyal çevreye intibakın şu unsurları arasında münasebet aranmıştır: Köyde veya memlekette haberleştiği kimse var mı?

Kaynak : Soru 22

$$X^2 = 4.794$$

$$s.d. = 2$$

P = .05 ten yüksek (ve mânidar değil).

İstanbul dışında oturan kimselere para yolluyor mu?

Kaynak : Soru 24 a.

274	306	580
60	91	151
81	137	218
<hr/>	<hr/>	<hr/>
415	534	949

$$X^2 = 7.7143 \text{ s.d.} = 2 \quad P = .05 \text{ ten az (mânidar)}$$

İstanbul'da hemşehrilerinizle mi konuşuyorsunuz?

Kaynak : Soru 26 a.

$$X^2 = 162 \text{ s.d.} = 2 \quad P = .05 \text{ ten yüksek (ve mânidar değil.)}$$

İstanbul'da hemşehrilerinizle mi, yoksa yeni edindiğiniz arkadaşlarla mı daha sık görüşüyorsunuz?

Kaynak : Soru 26 b.

$$X^2 = .9108 \text{ s.d.} = 2 \quad P = .05 \text{ ten yüksek (ve mânidar değil.)}$$

Kaynak : Soru 28 a.

Bir sendikaya üye oldunuz mu?

237	348	585
68	84	152
71	148	219
<hr/>	<hr/>	<hr/>
376	580	956

$$X^2 = 6.5873 \text{ s.d.} = 2 \quad P = .05 \text{ ten az (ve mânidar.)}$$

Bu duruma göre iş yerine intibak ile sosyal çevreye intibak arasında mânidar münasebet: a) Sendika üyeliği ve b) köye para yollamak ile ilgili olarak belirmektedir. Birincisi, beklenen bir husustur, iş yerine intibak eden, iş yeriyle ilgili teşekküllere de katılacaktır. İkinci sonuç ise tesirin ters yönde işlediğini ima edebilir. Ankete katılanların İstanbul'da aileleriyle yerleşme temayülüne rağmen bir kısmının geldikleri köy veya kasabadaki yakınlarıy-

le münasebetlerini devam ettirdikleri ve maddî bakımdan bağları sürdürmenin iş yerine intibakla ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

Sosyal çevreye intibakla ilgili soruların cevapları aşağıdadır:

TABLO : 18

İstanbul'a geldikten sonra bir sendikaya üye oldunuz mu?

		%
Evet	376	39
Hayır	580	61
	<hr/>	<hr/>
	956	100

Meçhul : 5

Kaynak : Soru 28 a.

İstanbul'da hemşehrilerinizle görüşüyor musunuz?

		%
Evet	787	83
Hayır	127	13
Hemşehrileri yok	46	4
	<hr/>	<hr/>
	960	100

Meçhul : 1

Kaynak : Soru 26 a.

İstanbul'da hemşehrilerinizle mi, yoksa yeni edindiğiniz arkadaşlarla mı daha sık görüşüyorsunuz?

		%
Hemşehrileriyle	380	48
Yeni edindiği arkadaşlarla/ Yakın dostu, ahbabı yok	399	51
	7	1
	<hr/>	<hr/>
	786	100

Meçhul : 1

Kaynak : Soru 26 b.

İş arkadaşlarınızla işyeri dışında arkadaşlık ediyor musunuz?

		%
Evet	555	53
Hayır	405	47
	<hr/>	<hr/>
	960	100

Meçhul : 1

Kaynak : Soru 41

Köyde veya kasabada ailenizle birlikte mi oturuyordunuz?

		%
Evet	949	98
Hayır	12	2
	<hr/>	<hr/>
	961	100

Kaynak : Soru 16 a.

Ailece oturuyorsanız, kendiniz dahil ailede kaç kişiydiniz?

		%
2 — 4	128	13
5 — 8	526	54
9 ve daha fazla	307	33
	<hr/>	<hr/>
	961	100

Kaynak : Soru 16 b.

İstanbul'da ailesiyle birlikte mi oturuyor?

		%
Evet	619	64
Hayır	342	36
	<hr/>	<hr/>
	961	100

Kaynak : Soru 5

Oturuyorsanız, kendiniz dahil ailede kaç kişiydiniz?

		%
2 — 4	349	56
5 — 8	231	37
9 ve daha fazla	39	7
	<hr/>	<hr/>
	619	100

Kaynak : Soru 17 b.

İstanbul'a gelmeden önce gazete okur muydunuz?

		%
Evet	492	51
Hayır	468	49
	<hr/>	<hr/>
	961	100

Meçhul : 1

Kaynak : 18 a.

İstanbul'a gelmeden önce kitap okur muydunuz?

		%
Evet	447	46
Hayır	514	54
	<hr/>	<hr/>
	961	100

Kaynak : Soru 18 b.

Şimdi gazete okuyor musunuz?

		%
Evet	761	79
Hayır	190	21
	<hr/>	<hr/>
	961	100

Kaynak : Soru 19 a.

Hangi gazeteleri okuyorsunuz?

	%
Hürriyet	59
Tercüman	13
Milliyet	12
Akşam	8
Cumhuriyet	3
Son Havadis	2
Yeni İstanbul	1
Her Gün	1
Haber	0.34
Son	0.33
Sabah	0.33

100.00

Kaynak : Soru 19 b.

Şimdi kitap okuyor musunuz?

		%
Evet	396	43
Hayır	565	57
	<hr/>	<hr/>
	961	100

Kaynak : Soru 20

İstanbul'a gelmeden önce radyo dinler miydiniz?

		%
Evet	538	55
Hayır	423	45
	<hr/>	<hr/>
	961	100

Kaynak : Soru 21 a.

Şimdi radyo dinliyor musunuz?

		%
Evet	921	96
Hayır	40	4
	<hr/>	<hr/>
	961	100

Kaynak : 21 b.

Ankete katılanların % 39'u İstanbul'a geldikten sonra bir sendikaya üye olmuş, % 61'i olmamıştır. Sendikalaşma temayülü olmakla beraber herkesi içine almamaktadır. Göçten önceki münasebetlere benzer münasebetleri sürdürmek temayülü kuvvetlidir. Cevap verenlerin % 83'ü İstanbul'da hemşehrileri ile görüşmektedir. Bununla beraber % 51'i yeni arkadaş edinmiştir. % 53'ü iş arkadaşları ile iş yeri dışında arkadaşlık etmektedir. O bakımdan, yeni bir çevre edinmek temayülünden bahsedilebilir.

Sosyal değişmeyi ailenin küçülmesi açısından ele almak mümkündür²⁵. Ankete katılanların % 98'i göçten önce köyde veya kasabada ailesiyle birlikte oturmaktadır. Kendileri dahil % 54'ü 5-8 kişilik, % 33'ü 9 ve daha fazla kişilik, % 13'ü ise 2-4 kişilik ailelerle

25) Şehire yerleştikten sonra ailenin küçülmesi ile ilgili olarak Bak: Arı, O. 1950-1951 Senelerinde Bulgaristan'dan Tehçir Edilen Türk Göçmenleri İktisat Fakültesi Mecmuası Cilt 20, No. 1-4.

oturmaktadır. İstanbul'da ise, sadece % 64'ü ailesiyle oturmaktadır. Göçten sonra ailesiyle birlikte oturanlar azalmıştır. Aile de küçülmüştür. Ankete katılanların % 56'sı 2-4 kişilik ailelerde, % 37'si 5-8 kişilik ailelerde, % 7'si ise 9 ve daha fazla kişilik ailelerde oturmaktadır.

Sosyal değişmelerle ilgili olarak kitle haberleşme vasıtalarından faydalanmaya gelince: Ankete katılanların % 51'i İstanbul'a gelmeden önce gazete okurken, geldikten sonra bu nispet % 79'a çıkmıştır. Okunan gazeteler, Hürriyet (% 59), Tercüman (% 13), Milliyet (% 12), Akşam (% 8), Cumhuriyet (% 3), Son Havadis (% 2) dir. Diğer gazetelerin okunma oranı % 1 ve daha düşüktür.

Ankete katılanların birden fazla gazeteyi okuduklarını belirtmeleri mümkün olduğundan neticeleri gazete okuyanların miktarı değil, fakat okunan gazetelerin hangileri olduğu açısından değerlendirmek gerekir.

İstanbul'a geldikten sonra kitap nispeti % 46 dan % 43'e düşmüştür. Burada kitap denildiği vakit din kitaplarının da söz konusu edildiğini sanmak yanlış olmaz.

Radyo dinleme oranı, İstanbul'a geldikten sonra % 55'ten % 96'ya çıkmıştır. Genel olarak şehire göçten sonra kitle haberleşme vasıtalarından faydalanmanın arttığı görülmektedir.

Özet

Araştırmada, birinci, ikinci ve üçüncü hipotezleri doğrulayıcı temayüller ortaya çıkmıştır. Beşinci ve altıncı hipotezlerde beliren doğrulayıcı temayüller, mânidar X^2 testleri ile desteklenmiştir.

Doğrulayıcı temayüller yedinci hipotezde nispeten zayıftır. Sekizinci hipotezle ilgili temayüller, mânidar X^2 testleri ile desteklenmiştir.

Mânidar X^2 testleri şu münasebetleri doğrulamaktadır:

1) Dördüncü hipotez ile ilgili olarak şehire göçte bir takım sıçrama (intikal) noktaları bir temayül olarak vardır. Bu intikal noktaları ile, çalışmak üzere şehire mahdut gelişler arasında mânidar münasebet ortaya çıkmıştır. Akının küçük kasaba ve şehirlerden büyük şehirlere doğru nasıl bir seyir takip ettiği üzerinde ileride durulmalıdır.

2) Beşinci hipotezle ilgili olarak şehirde aileleriyle birlikte oturmakla başka ülkeye veya başka yere çalışmaya gitmeyi isteme-

mek arasında mânidar münasebet vardır. Aile ile birlikte oturmak o bakımdan köyle şehir arasında devamlı gidış gelişleri önleyebilmekte, iş yerine intibakı desteklemektedir. İşçi meskenleri bu görüş açısından ele alınabilir.

3) İşyerine intibak ile, sosyal çevreye intibakın bazı unsurları arasında mânidar münasebet vardır.

a) Sendika üyeliği bu aradadır. İş yerine intibak eden kimse ilgili teşekküle karşı da ilgi duyacaktır.

b) Sosyal çevreye tersine intibak da göze çarpmaktadır.

Göç ettikleri çevre ile ilişkiler ankete katılanlar için önemlidir. Bu arada işyerine intibak ile köye veya geldikleri yere para yollamak arasında mânidar münasebet vardır.
